

УДК 339.9

JEL Classification: F14

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202004094>

*Н.М. КУЦМУС, доктор економічних наук, доцент
О.А. ПРОКОПЧУК, кандидат економічних наук, доцент
Т.В. УСЮК, кандидат економічних наук*

Україна в системі глобальної економіки: торговельний аспект

Мета статті - визначити тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України в контексті трансформацій у системі глобальної економіки.

Методика дослідження. Використано методи: аналізу та синтезу, індукції та дедукції - для обґрунтування теоретико-методологічних засад вивчення феномену міжнародної торгівлі в умовах глобалізованого бізнес-середовища; історико-економічний - для ідентифікації переваг та загроз глобалізації в умовах диференціації країн за рівнем економічного розвитку; синергетичного - для відображення поступального розвитку процесу глобалізації та характеру його впливів на світову і національні економіки; статистико-економічний - для збору й обробки аналітичних даних щодо динаміки та параметрів економічного зростання світу і міжнародної торгівлі, зокрема, ідентифікації ролі України в міжнародних торговельних потоках; наукової абстракції - для узагальнення результатів та формулювання висновків дослідження.

Результати дослідження. Розкрито економічну природу глобалізації. Визначено тенденції розвитку глобальної економіки через вплив на національні економічні системи країн з різним рівнем розвитку. Досліджено сучасні тренди розвитку міжнародних торговельних відносин як одного з визначальних чинників трансформації глобальної економіки. Проаналізовано особливості участі України в експортно-імпортних операціях.

Елементи наукової новизни. Дістали подальшого розвитку дослідження сучасних міжнародних торговельних відносин за участю України в умовах трансформації системи глобальної економіки.

Практична значущість. Результати наукового дослідження становлять методологічну основу для розробки пропозицій щодо зміцнення позицій України в системі міжнародних торговельних відносин та підвищення стійкості до сучасних викликів поглиблення глобалізації бізнес-середовища. Табл.: 2. Рис.: 4. Бібліогр.: 29.

Ключові слова: глобальна економіка; глобалізація; трансформації глобальної економіки; економічний розвиток країн; міжнародна торгівля; світовий ринок.

Куцмус Наталія Миколаївна - доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та європейської інтеграції, Житомирський національний агроєкологічний університет (м. Житомир, Старий бульвар, 7)

E-mail: kutsmusn@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-9756-7019>

Прокопчук Оксана Андріївна - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та європейської інтеграції, Житомирський національний агроєкологічний університет (м. Житомир, Старий бульвар, 7)

E-mail: poliox@ukr.net

Усюк Тетяна Вікторівна - кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та європейської інтеграції, Житомирський національний агроєкологічний університет (м. Житомир, Старий бульвар, 7)

E-mail: usjuktanja@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-1809-0502>

Постановка проблеми. Глобальна економіка на сучасному етапі свого розвитку характеризується численними диспропорціями у розвитку країн, загостренням криз соціально-економічних відносин та зростанням екологічної ціни матеріального добробуту людства. Ці та інші проблеми вказують на

турбулентність подальшої траєкторії глобального розвитку, з одного боку, та водночас неспроможність кардинально змінити вектор його розвитку, визначити перспективну альтернативу, здатну компенсувати переваги глобалізації, - з іншого. З огляду на це країни

світу зберігають своє прагнення до посилення позицій в глобальній економіці та системах її менеджменту, активізації участі в міжнародних економічних відносинах, зокрема, міжнародній торгівлі - драйверу розвитку виробничих і фінансових систем, трансферу знань та технологій, інновацій. Не виняток й Україна, яка за відносно короткий період своєї незалежності та становлення як відкритої ринково орієнтованої країни стала невід'ємним елементом світової економіки, посідаючи 45 місце за значенням індексу глобалізації [23], а також активно виборюючи позиції на міжнародному ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика економічного розвитку з позицій глобалізаційних процесів стала об'єктом численних мультидисциплінарних наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, характеризується полярністю ідей, багатоаспектністю теоретичних концепцій та прикладних розробок, які описують вплив міжнародних чинників на соціальну реальність в окремих країнах, трансформування їх політичних та культурних інститутів, посилення економічної взаємозалежності. Зокрема, С. Сміт (Smith S., 2006), наголошуючи на трактуванні глобалізації як причини і, одночасно, наслідку її власних суперечностей, візуалізує всеохоплюючий характер цього процесу не лише в економічній та політичній площинах, а й культурі та свідомості [14]. Такий підхід легітимізує традиційне використання індикатора валового внутрішнього продукту (ВВП) для оцінювання розвитку окремих країн та глобальної економіки в цілому [20], трансформуючи його у своєрідну соціальну конвенцію.

Характер впливу глобалізації на зростання економік країн та світу в цілому має різне сприйняття. Так, філософія досліджень окремих авторів (Kilic S., 2015; Simsek T., 2017) щодо згаданого питання залишається біполярною [19, 22], оскільки, створюючи можливості для економік одних країн та позитивно впливаючи на їх зростання завдяки цим можливостям, для інших глобалізація спричиняє бідність та несправедливість у розподілі доходів, негативно впливає на їх економічний розвиток.

Доволі чітка позиція І. Хусейна (Husain I., 2000), який аргументує позитивні наслідки впливу глобалізації на економічний розвиток завдяки багатоканальним взаємозв'язкам на

рівні міжнародної торгівлі, фінансової інтеграції, технологічних змін та міжнародних потоків трудових ресурсів [16]. Спираючись на результати дослідження взаємозв'язку між глобалізацією та економічним розвитком, здійсненими за даними 88 країн світу, до аналогічних висновків доходять і Й. Селік та Х. Еркан (Çelik Y., Erkan H., 2010) [9]. Позитивність досліджуваного впливу доводиться також у праці Т. Нілсона та Н. Берггрена (Berggren N., Nilsson T., 2015), які стверджують, що потенціал до економічного, суспільного та особистісного розвитку залежний від функції взаємодії з оточуючим середовищем, а глобалізація посилює готовність до трансмісії прогресивних гуманістичних соціальних цінностей [8].

На противагу наведеним вище дослідницьким позиціям науковців, що наголошують на перевагах глобалізації як стратегії зростання світової економіки, низка праць сучасних вчених (Meyer K., 2017; Jing D., 2017) фокусується на її негативних впливах, зокрема: нерівномірності розподілу переваг глобалізації, поляризації доходів та виникаючих обмеженнях національного суверенітету [21]; підриві соціальної стабільності та ускладненні реалізації управлінських функцій урядами країн під впливом зростання потужності міжнародних компаній, можливостях перетворення локальних або регіональних криз у загальносвітові, поглиблення технологічного розриву між окремими країнами світу [17] тощо.

Таким чином, узагальнення наведених досліджень дозволяє характеризувати глобалізацію як спосіб розвитку економік окремих країн світу, що взаємодіють між собою в межах єдиної системи. Незважаючи на принципові відмінності у баченнях феномену глобальної економіки сучасними науковцями, універсальною виступає концепція взаємозумовленості розвитку виробництва та міжнародної торгівлі. Остання, згідно із сучасними дослідженнями (Gilpin R., 2018; Wiedmann T., 2018), все більше проникає у процеси розвитку суспільств окремих країн, тісно переплітається з політично чутливими обставинами та здатна провокувати конфлікт національних інтересів й учасників торговельних операцій [13]; сприяє зростанню екологічного сліду виробничих систем окремих країн, зумовленого переміщенням експортованих товарів, здатна протидіяти національним політикам стосовно пом'якшення екологічних наслідків на основі аргументів, що доводять

позитивний вплив міжнародних торговельних операцій на економічне зростання [27].

Незважаючи на множинну й багатоаспектність, ґрунтовність і комплексність досліджень, феномен міжнародної торгівлі, який постійно зазнає трансформаційних змін, зумовлених переосмисленням і поступовою гуманізацією цінностей економічного розвитку та кризою глобалізаційних процесів, відіграє роль провідного індикатора інтегрованості країни в систему світової економіки, зумовлює необхідність подальших розробок у започаткованому напрямі, актуалізує дослідження трендів торговельної діяльності України на міжнародному ринку як передумови ідентифікації загроз та перспектив її розвитку в глобальній економіці.

Мета статті - визначити тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України в контексті трансформацій у системі глобальної економіки.

Методологія дослідження. За методологічну основу дослідження слугував системний і міждисциплінарний підходи до розуміння сутності та характеру трансформацій в системі глобальної економіки. Аргументація положень і висновків дослідження спиралася на теоретико-методичні напрацювання сучасних вчених у сфері міжнародних економічних відносин та глобалістики. Методику дослідження становили такі методи: *аналізу та синтезу, індукції та дедукції* - для обґрунтування теоретико-методологічних засад вивчення феномену міжнародної торгівлі в умовах глобалізованого бізнес-середовища; *історико-економічний* - для ідентифікації переваг і загроз глобалізації в умовах диференціації країн за рівнем розвитку; *синергетичного* - для відображення поступального розвитку процесу глобалізації і характеру його впливів на світову та національні економіки; *статистико-економічний* - для збору та обробки аналітичних даних щодо динаміки і параметрів економічного зростання світу та міжнародної торгівлі, зокрема, ідентифікації ролі України в міжнародних торговельних потоках; наукової абстракції - для узагальнення результатів та формулювання висновків дослідження.

Виклад основних результатів дослідження. Глобалізація економіки, як багатовимірне історичне явище, що ознаменувало нову еру в розвитку людства, привело до нарощування масштабів й інтенсивності взаємодії, тіснішого переплетіння держав і соці-

умів, зумовивши тим самим посилення взаємозв'язків між локальним і глобальним, сферами економічного та суспільно-політичного розвитку. Економічна природа глобалізації стала наслідком взаємодоповнення трьох компонентів: *комерційної* (спостерігається через потоки міжнародної торгівлі, здійснювані приватними і державними підприємствами, урядами країн тощо), *виробничої* (базується на розширенні багатонаціональних компаній і нарощуванні міжнародних довгострокових інвестицій) та *фінансової* (характеризується транзакціями у сфері купівлі й продажу валюти, деривативів і операцій на ф'ючерсних ринках, короткострокових портфельних та довгострокових інвестицій, міжнародних банківських і т.д.) (Held D., 1999) [15]. Розмивання меж між ними внаслідок глобалізаційних процесів сприяло в процесі оцінки тенденцій розвитку глобальної економіки використанню розміру валового світового продукту, який, за своєю сутністю, характеризує власне виробничу її компоненту [7], проте її проєкція детермінує і параметри фінансово-комерційних відносин у глобальному середовищі.

Згідно з аналітичною інформацією бази даних Світового банку глобальна економіка перманентно зростає: продукуючи у 1960 р. 1,373 трлн дол. США, за наступні 40 років вона зросла до 33,588 трлн дол. США, у 2018 р. - до 84,929 трлн дол. США [12]. Незважаючи на перманентну позитивну динаміку, інтенсивність розвитку глобальної економіки може зазнати змін під впливом таких тенденцій:

1. *Візуалізація посилення проявів торговельного протекціонізму.* Попри інституціоналізацію світових зусиль у напрямі протидії протекціонізму в рамках СОТ, характер переговорів США з країнами розформованої НАФТА і торговельні конфлікти з Китаєм, невизначеність параметрів торговельної угоди між Великобританією та Європейським Союзом, породжують нові ризики для світової торговельної системи та підсилюють обґрунтованість побоювань щодо зростання проявів протекціонізму.

2. *Різка уповільнення темпів росту економіки Китаю.* Темпи зростання економіки цієї країни, що в середньому протягом 1979-2017 рр. становили 9,5% та значно перевищували світовий показник (2,9%), зазнали відчутного спаду в 2018 р. - до 6,6 % [5, с. 54]. Таке явище стало свідченням несприятливих

внутрішніх економічних змін, що передаються, зокрема, через запроваджені урядом більш жорсткі умови кредитування. Такий крок відновлює на світовому рівні побоювання щодо наближення китайської економіки до етапу «важкого падіння», загроза якого відчувалася вже наприкінці 2015-го - на початку 2016 р. Як наслідок, це може вплинути на глобальні фінансові умови, що у свою чергу позначиться на ключових світових ринках.

3. *Відчутне посилення грошово-кредитної політики в найбільш розвинених країнах світу.* На цьому етапі зростання глобальної економіки не супроводжується суттєвим підвищенням рівня інфляції, проте в міру зміцнення національних економік центробанки країн Європи, Японії та США фокусуються на посиленні власної монетарної політики для уникнення потенційних ризиків. Зокрема, це стосується контролю рівня інфляції, раптовий ріст якого призводить до підвищення відсоткових ставок за значення, оптимальні для ринків, та створення передумов для нового економічного спаду у світі.

4. *Значне зростання світових цін на енергоносії.* Волотильність світових цін на нафту на фоні тривалої війни на Близькому Сході, ускладнення геополітичних позицій Ірану та конфлікт із Саудівською Аравією зберігає загрозу негативного впливу на економіку країн-імпортерів енергоносіїв [11].

Попри стриманість в очікуваних тенденціях розвитку країн із розвинутою економікою та країн, що розвиваються і формують свій ринок, прогнозується, що лідерами світової економіки у 2030 р. залишаться країни, що здобули цей статус у 2017 р., за винятком Єгипту. За прогнозами МВФ, ця країна спроможна збільшити свій ВВП майже у 6 разів (до 8,2 трлн дол. США) та переміститися з 21 на 7-ме місце у світі, збільшити кількість власного населення на 30 % [10]. Дещо віддаленіші у часі (2024 р.) перспективи розвитку досліджуваних країн Європи пов'язуються зі збереженням досягнутих у 2020 р. параметрів (2,5 % зростання), тоді як Україна, за прогнозами МВФ, демонструватиме достатньо стрімкі темпи росту - 3,3 % (рис. 1).

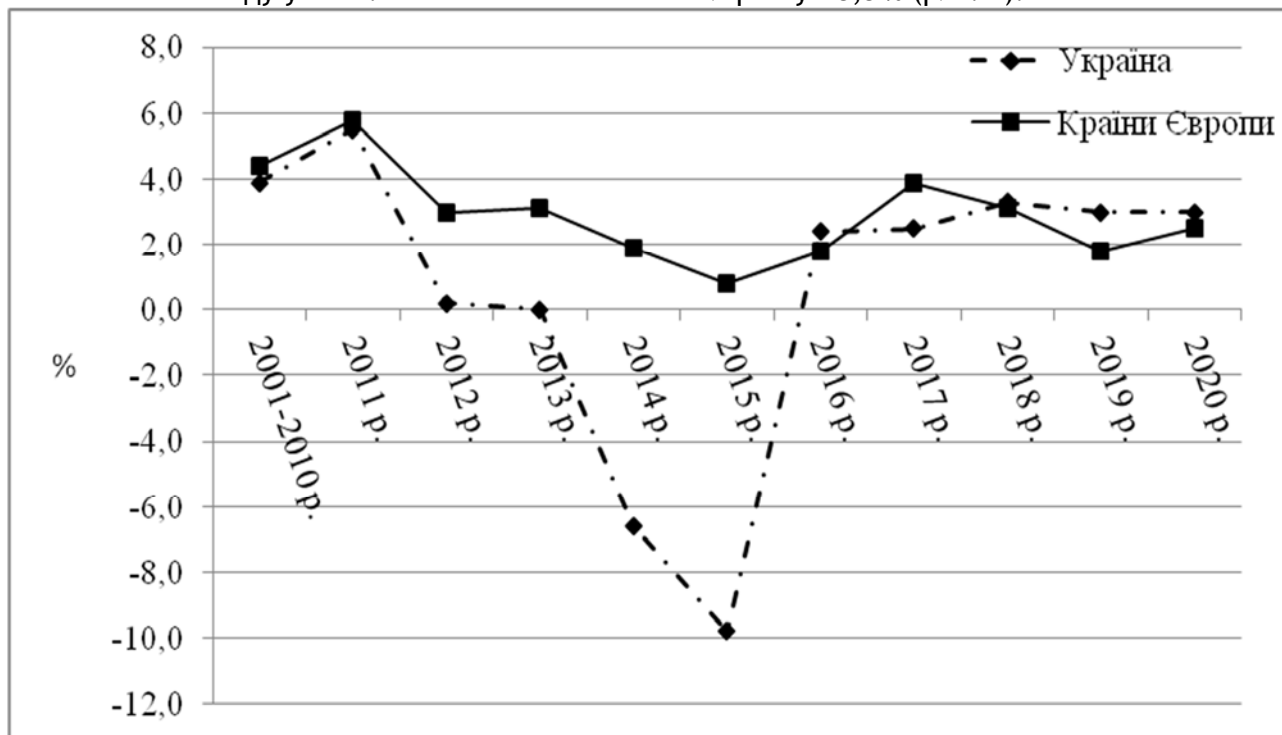

Рис. 1. Динаміка індексу ВВП України та країн Європи, що розвиваються, у 2000-2020* рр.

*Прогноз.

Джерело: Побудовано за даними МВФ [29].

¹ За методологією МВФ, до їх категорії відносяться Албанія, Білорусь, Боснія та Герцеговина, Болгарія, Хорватія, Угорщина, Косово, Молдова, Чорногорія, Північна Македонія, Польща, Румунія, Росія, Сербія, Туреччина, Україна.

Одним із визначальних чинників економічного зростання на глобальному та національному рівні виокремлюється розвиток міжнародної торгівлі. Як показує еволюція світової економіки, рівень відкритості національних економічних систем прямо пропорційно

впливає на темпи їх розвитку, а міжнародна торгівля перманентно виступає однією з найбільш значимих форм економічних відносин. Починаючи з 90-х років ХХ ст. її внесок у формування глобального ВВП не був нижче 50 % (рис. 2).

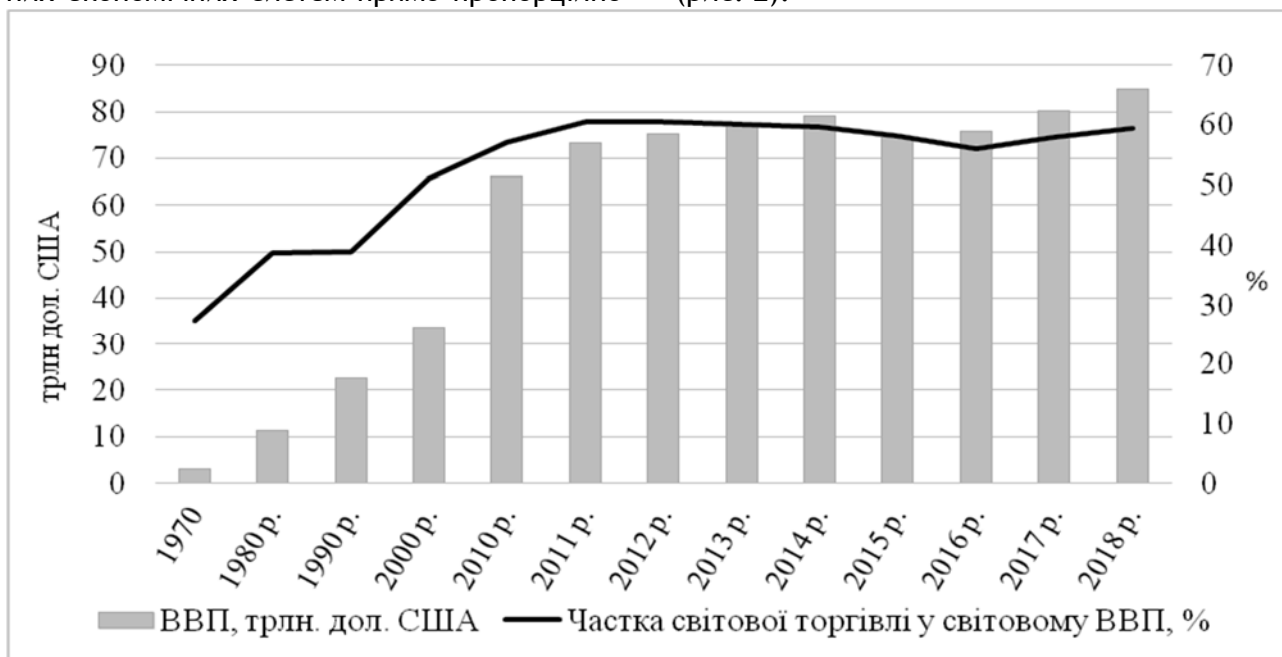

Рис. 2. Частка світової торгівлі у глобальному ВВП, %

Джерело: Побудовано за даними [12, 24].

Однак тренди зростання глобальної економіки не завжди збігалися з тенденціями розвитку світової торгівлі. Зокрема, протягом 2011-2018 рр. індекс розвитку світової економіки не зазнав суттєвих відхилень і був у межах 2,5-3,1 % (рис. 3). Водночас обсяги

торгівлі товарами та послугами суттєво коливалися, індекс їх приросту досяг найнижчого рівня у 2015 р., що, на думку експертів, відбулося під впливом зниження цін і попиту на товари та послуги в найбільших країнах і коливання курсу долара США.

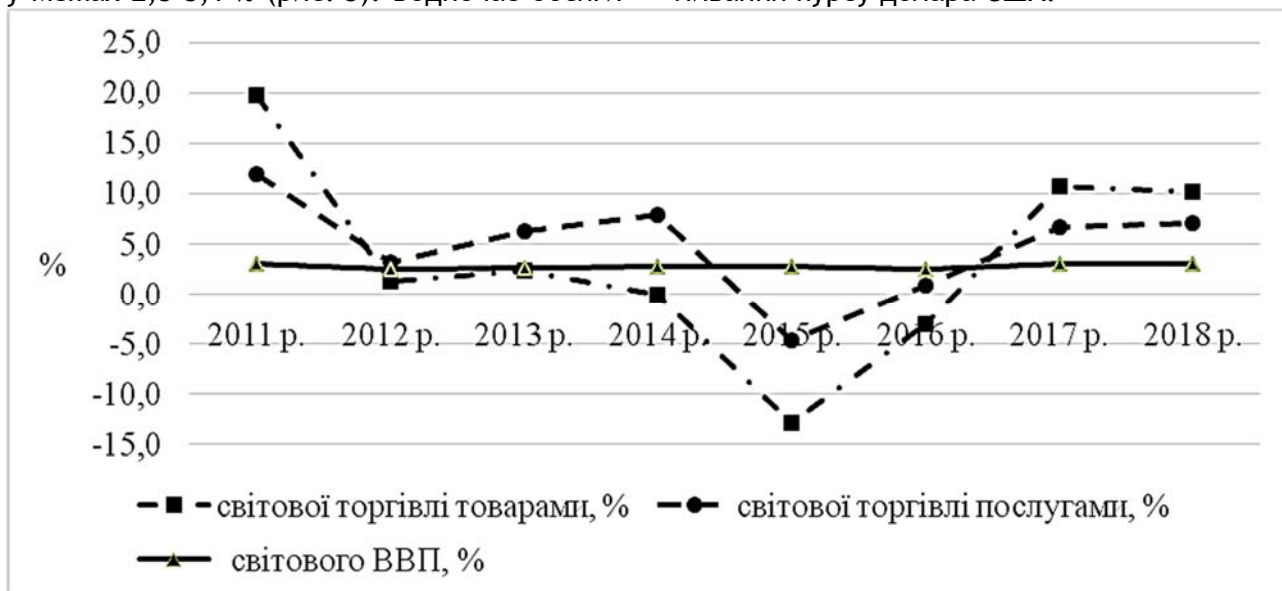

Рис. 3. Динаміка індексів росту світового ВВП, світової торгівлі товарами та послугами, %

Джерело: Побудовано за даними [12, 26].

Починаючи з 2016 р. відбулося стрімке зростання темпів розвитку глобальної торгівлі, що в основному стало результатом підвищення цін на енергоносії, активізації торгово-економічної діяльності найпотужніших країн: США, Китаю та ЄС. Вартість глобального товарообороту досягла у 2018 р. 19,67 трлн дол. США, послуг - 5,63 трлн дол. США [26]. Зростання вартості імпорту товарів зумовлено підвищенням попиту в країнах Азії.

Полюсами світової торгівлі залишаються такі регіони: Північна Америка, Європа, Росія та Східна Азія. Однак протягом останніх років зростають потоки в напрямі Близького Сходу та Африки. Важливо відзначити, що у світовій торгівлі товарами частка розвинених країн і тих, що розвиваються, майже однакова (лідером у 2018 р. став Китай). Тоді як близько 2/3 обсягу торгівлі послугами забезпечують розвинені країни (найбільша частка у 2018 р. припадала на США). Частка найменш розвинених країн залишається досить низькою (менше 10 %) [18]. Щодо товарної структури світової торгівлі, то найбільш динамічно протягом останнього десятиліття розвивався сектор промислових товарів, зокрема, фармацевтичної продукції та одягу (+ 4,2 % щорічно), у сфері послуг - сектор комерційних послуг, зокрема менеджменту та комп'ютерних послуг (+6,5 % щорічно) [28].

Наслідками трансформацій системи міжнародних торговельних відносин стали: *по-перше*, збереження позицій високорозвинених країн (США, Китай, ЄС) як ключових генераторів змін у міжнародній торгівлі попри випереджаючі темпи розвитку експортно-імпоротної діяльності країн, що розвиваються; *по-друге*, посилення політики протекціонізму країн-лідерів світового ринку в окремих його сферах (для прикладу, реалізація США курсу «трампономіки», який передбачає активізацію захисту національних товаровиробників та розвиток економіки шляхом інтенсифікації інвестиційної діяльності); *по-третє*, посилення торговельної та інтеграційної експансії Китаю за рахунок нарощування обсягів експорту (країна має стабільно позитивне зовнішньоторговельне сальдо з США, ЄС та більшістю азійських країн, за винятком Японії), а також шляхом створення інтеграційного угруповання АКФТА (АСЕАН і Китай), що зміцнює позиції країни та Азійського регіону в цілому на світовій арені.

² За незначного ВВП сукупні обсяги експорту та імпорту знаходяться на рівні ВВП країни.

Узагальнюючи викладене, можна зробити проміжний висновок, за яким перспективи повернення траєкторії відновлення глобальної економіки в умовах синхронного сповільнення залишаються нестабільними. Прогнозовані темпи росту вимагають від урядів країн чітких і виважених політичних рішень, а також інтеграції зусиль для подолання суперечностей у міжнародній торгівлі та геополітичній площині на противагу ізоляції від участі в міжнародних економічних відносинах. Зважаючи на параметри міжнародної торгівлі, для України така філософія розвитку має особливе значення. Як вважають науковці Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», економіка України характеризується як «мала відкрита»², що означає, зокрема, високу залежність від зовнішньої кон'юнктури, а також високу чутливість до зовнішньоекономічних шоків. Дійсно, практично кожне погіршення чи гальмування глобальної або європейської економіки призводило до значно помітнішого погіршення економічної динаміки України [6].

Посилення ролі світових інтеграційних процесів у формуванні стратегічних орієнтирів розвитку України виступає досить важливими детермінантами зростання економіки, формування потужного експортного потенціалу. У свою чергу це також сприяє диверсифікації виробництва та споживанню продукції, посиленню її конкурентних переваг, підвищенню якості тощо. Відповідно структурні зрушення, які відбулися в сучасних міжнародних економічних відносинах, зумовили зміну кон'юнктури ринку продовольчих ресурсів не лише в кількісних, але і якісних параметрах; загострення конкуренції та коливання цін; зміну попиту і пропозиції на глобальному ринку продовольчої продукції. У таких умовах виникають точки біфуркації, що надалі стимулюють зміну неформальних інституцій, формування нових конфігурацій і чинників стосовно розвитку сучасних напрямів торгівлі та структурних зрушень у експортно-імпортних операціях. Відтак, кожна держава повинна дотримувати принципів і вимог не лише власної митно-тарифної політики, а й виконувати умови регулювання зовнішньоторговельних потоків країн, з якими укладено домовленості про здійснення зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД).

Вагомою детермінантою поліпшення макроекономічного становища та стабілізації зовнішньоекономічної політики України слід вказати стимулювання експортної діяльності і налагодження торговельних зв'язків із провідними країнами світу, уникнення імпорто-

залежності за окремими галузями, підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Однак сучасні реалії розвитку ЗЕД України свідчать, що протягом 2000-2019 рр. обсяг імпорту значно перевищував експорт (рис. 4).

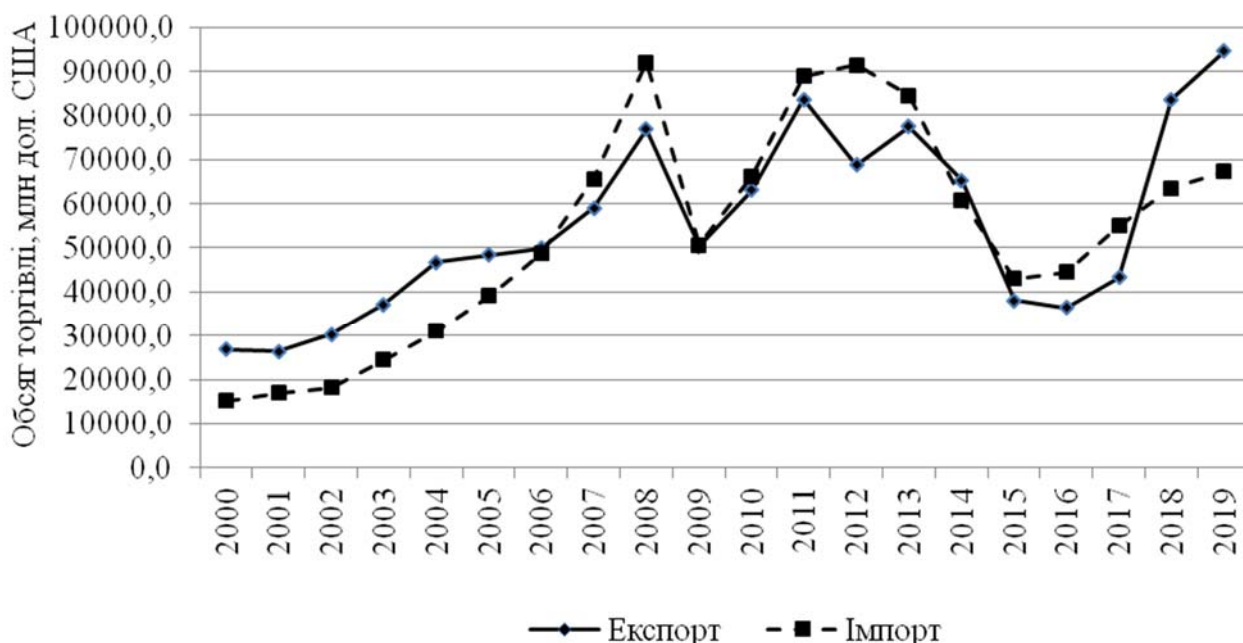

Рис. 4. Динаміка експорту та імпорту товарів і послуг України у 2000-2019 рр., млн дол. США

Джерело: Побудовано за даними [2].

Найбільший розрив між показниками спостерігався у 2011-2013 рр., що пояснюється загостренням макроекономічних проблем. У 2014 р. експорт перевищив імпорт на 4620,7 млн дол. США, у 2018 р. - на

20200,3 млн дол. США і у 2019 р. - на 27325,1 млн дол. США. Період 2015-2017 рр. характеризується переважанням імпорتنих операцій над експортними (табл. 1).

1. Характеристика експортно-імпорتنих операцій України, млн дол. США

Показник	Рік						2019 р. до 2014 р., %
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Експорт	65422,6	38127,1	36361,7	43280,7	83696,7	94636,6	144,7
Імпорт	60801,8	43039,4	44576,3	55083,3	63496,4	67311,6	110,7
ЗТО	126224,4	81166,5	80938,0	98364,0	147193,1	161948,2	128,3
Сальдо торгового балансу	4620,7	-4912,3	-8214,6	-11802,6	20200,3	27325,1	-
Коефіцієнт покриття імпорту експортом	1,08	0,89	0,82	0,79	1,32	1,41	x

Джерело: Розраховано за даними [3].

Варто зауважити, що у загальній структурі експортних операцій переважає частка торгівлі послугами, що пояснюється виробництвом та експортом з України здебільшого товарів з

низькою доданою вартістю. Це суттєво впливає на знецінення національного експорту. Серед основних зовнішньоторговельних партнерів України країни ЄС, зокрема Польща, Італія, Угорщина, Німеччина (табл. 2).

2. Топ-10 зовнішньоторговельних партнерів України, 2019 р.

Країна	Обсяг експорту, тис. дол. США	Країна	Обсяг імпорту, тис. дол. США
Польща	3257237	Китай	7608356
Італія	2631371	Німеччина	5983332
Туреччина	2352353	Білорусь	3786929
Німеччина	2208347	Польща	3641876
Китай	2200142	США	2968054
Індія	2175941	Італія	2035128
Угорщина	1646045	Туреччина	1714302
Нідерланди	1603531	Швейцарія	1645425
Єгипет	1556938	Франція	1480705
Іспанія	1369890	Угорщина	1260240

Джерело: Побудовано за даними [26].

Зовнішньоекономічні та торговельні відносини між Україною та ЄС набули особливого значення з моменту укладання Угоди про Зону вільної торгівлі між Україною та ЄС [1]. Аналізуючи період 2014-2019 рр. у співробітництві країн-членів ЄС та України загальний товарообіг продукції перевищив 9 млрд дол. США [25], з яких 73,0 % припадає на український аграрний експорт. Основні види продукції, які імпортує Україна з ЄС-28, це група 22 «Алкогільні і безалкогольні напої та оцет» - 10,3 % від загального обсягу імпорту (основні країни-імпортери - Греція, Італія та Німеччина), група 18 «Какао та продукти з нього» - 10,2 % (Польща, Нідерланди, Німеччина), 21 «Різні харчові продукти» - 9,1 % (Німеччина, Польща, Ірландія).

Успішність Угоди про ЗВТ між Україною та ЄС у контексті розвитку торгівлі продукцією аграрного сектору підтверджується зростанням експорту до ЄС на 46,6 % у 2019 р. порівняно з 2016 р. Такі результати дають підстави стверджувати, що українська аграрна продукція конкурентоспроможна на європейських ринках збуту та користується постійним попитом; при цьому вона відповідає стандартам якості ЄС. Основу аграрного експорту до країн-членів ЄС склали такі групи, як: 1) 10 «Зернові культури» - 37,5 % від загального обсягу експорту за групами УКТ ЗЕД 01-24 (основні країни-імпортери - Іспанія, Нідерланди, Італія [25]); 2) 12 «Насіння і плоди олійних рослин; інше насіння, плоди та зерна; технічні або лікарські рослини; солома і фураж» - 18,0 % (Німеччина, Бельгія, Франція); 3) 15 «Жири та олії тваринного або рослинного походження; продукти їх розщеплення; готові харчові жири; воски тваринного або рослинного походження» - 17,6 % (Нідерланди, Іспанія, Італія). Варто зазначити, що перспективні експортоорієнтовані види органічної вітчизняної продукції до ЄС

це свіжі овочі, зокрема: цибуля, часник, помідори, огірки, кабачки, баклажани, перець тощо; ємність ринку овочевої органічної продукції в ЄС щороку зростає на 12-15 % [4].

Отже, Україна виступає активним учасником міжнародних торговельних відносин та зміцнює свої позиції на світовому ринку товарів і послуг, особливо - у секторі аграрної продукції. Позитивним слід вказати факт поступової переорієнтації українських товаровиробників з досягнення кількісного зростання обсягів експорту на зміцнення та утримання якісних показників їх позиціонування у сфері міжнародної торгівлі.

Висновки. Аналіз наведених вище даних доводить, що економіка України інтегрована до глобальної економічної системи насамперед за рахунок активізації участі в міжнародній торгівлі. Внаслідок цього, виклики розвитку країни формуються у площині спроможності протистояти загрозам глобального характеру, а також здатності використовувати переваги та досягнення сучасного етапу глобалізаційних процесів, зокрема, просування економіки знань та прогресивні соціальні й інституційні зміни. Перспективи розвитку економіки України залежать від здатності до побудови ефективної зовнішньоекономічної політики, пріоритети якої відповідатимуть національним інтересам та, водночас, наслідуватимуть світові тенденції. З огляду на це виправданими можуть бути такі завдання у формуванні зовнішньоекономічної політики, як: імплементація інновацій у розвиток переробної промисловості, локальна пріоритетизація та розвиток систем менеджменту іноземних інвестицій; посилення захисту прав інтелектуальної власності; активізація участі в глобальному управлінні, мультирівневих інтеграційних проєктах та протидії протекціонізму тощо.

Список бібліографічних посилань

1. EU-Ukraine: A Deep and Comprehensive Free Trade Zone. URL: <http://eeas.europa.eu/archives/>.
2. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Державна фіскальна служба України. URL : <http://sfs.gov.ua/ms/>.
4. Офіційний сайт Сертифікаційної компанії «Органік стандарт». URL : www.organicstandard.com.ua/ua.
5. Стегней М. І., Король М. М., Парлаз С. В. Особливості зовнішньоторговельної політики Китаю в сучасних умовах. *Економіка і суспільство*. 2019. № 20. С. 53-62.
6. Формування глобального і регіонального ринків сільськогосподарської сировини та продовольства: монографія / [Ю.О. Лупенко, М.І. Пугачов, Б.В. Духницький та ін.]; за ред. Ю.О. Лупенка, М.І. Пугачова. К.: ННЦ «ІАЕ», 2015. 320 с.
7. A History of the Global Economy: from 1500 to the Present / [Ed. by Baten J.] - Cambridge University Press. 2016. 369 p.
8. Berggren N., Nilsson T. Globalization and the transmission of social values: The case of tolerance. *Journal of Comparative Economics*. 2015. Vol. 43. Iss. 2. P. 371-389.
9. Çelik Y., Erkan H. Küreselleşme Kalkınma İlişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26. 2010. P. 183-196.
10. Chart: The World's Largest 10 Economies in 2030 / <https://www.visualcapitalist.com/worlds-largest-10-economies-2030/>.
11. Collins A. Four Risks to the Global Economy for Sri Lanka to Watch in 2018. URL : <https://www.lki.lk/blog/four-risks-to-the-global-economy-for-sri-lanka-to-watch-in-2018/>.
12. GDP (current US\$), 2019. URL : <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>.
13. Gilpin R. The Challenge of Global Capitalism: The World Economy in the 21st Century. Princeton University Press, 2018. 373 p.
14. Globalisation and its discontents. / [Ed. by Smith S.] - DS Brewer, Cambridge. 2006. 214 p.
15. Held D. et al. *Global Transformations. Politics, Economics and Culture*. Stanford: Stanford University Press. 1999.
16. Husain I. Making Globalization Work For The Poor Case Study of Pakistan, EMP-CIDA Globalisation Project, Lahore University of Management Sciences, Lahore. 2000. P. 1-28.
17. Jing D. The Deglobalization Crisis in the West and "Taming" Globalization. *Global Review*. 2017. № 1. P. 52-69.
18. Key Statistics and Trends in International Trade 2018, UNCTAD - Division on International Trade and Commodities, United Nations Conference on Trade and Development. URL : <https://un.org/publications>.
19. Kilic C. Effects of Globalization on Economic Growth: Panel Data Analysis for Developing Countries. *Economic Insights - Trends and Challenges*. 2015. Vol. IV(LXVII). No. 1/2015. P. 1-11.
20. Mazzucato M. The Value of Everything: Making and Taking in the Global Economy. Hachette UK. 2018. 384 p.
21. Meyer K. International business in an era of anti-globalization. *Multinational Business Review*, 2017. Vol. 25 No. 2. P. 78-90.
22. Simsek T., Aydin H. The interaction between globalization, urbanization and economic development. *Economic Development: Global & Regional Studies*. 2017. Global Studies. № 4. P. 109-126.
23. Top 50 countries in the Globalization Index 2019. URL : <https://www.statista.com/statistics/268168/globalization-index-by-country/#statisticContainer>.
24. Trade (% of GDP), 2019. URL : <http://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS>.
25. Trade helpdesk URL : <http://trade.ec.europa.eu/tradehelp>.
26. Trade map: trade statistics for international business development. URL : <https://www.trademap.org/Index.aspx>.
27. Wiedmann T., Lenzen M. Environmental and social footprints of international trade. *Nature Geosci*. № 11. 2018. P. 314-321.
28. WTO: Trends in global trade 2018. URL : <https://safety4sea.com/wto-trends-in-global-trade-2018/>.
29. World Economic Outlook: Global Manufacturing Downturn, Rising Trade Barriers. International Monetary Fund. Washington, DC, October. 2019. 208 p.

References

1. EU-Ukraine: A Deep and Comprehensive Free Trade Zone (2011). Retrieved from: <http://eeas.europa.eu/archives/> [In English].
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [In Ukrainian].
3. Derzhavna fiskalna sluzhba Ukrainy [State Fiscal Service of Ukraine]. Retrieved from: <http://sfs.gov.ua/ms/> [In Ukrainian].
4. Ofitsiyniy sait Sertyfikatsiynoi kompanii «Orhanik standart» [Official Website of Certification Company "Organic Standard"]. Retrieved from: www.organicstandard.com.ua/ua [In Ukrainian].
5. Stehnei, M.I., Korol, M.M., Parlah, S.V. (2019). Osoblyvosti zovnishnotorhovelnoi polityky Kytaiu v suchasnykh umovakh [Features of China's foreign trade policy in modern conditions]. *Ekonomika i suspilstvo*, 20, pp. 53-62 [In Ukrainian].
6. Lupenko, Yu.O., Pugachov, M.I., Dukhnytskyi, B.V., et al. (2015). Formuvannia hlobalnoho i rehionalnoho rynkiv silskohospodarskoi syrovyny ta prodovolstva: monohrafiia [Formation of global and regional markets for agricultural raw and food: monograph]. Kyiv: NNTs «IAE» [In Ukrainian].
7. A History of the global economy: from 1500 to the present (2016). [Ed. by Baten J.]. Cambridge University Press [In English].
8. Berggren, N., Nilsson, T. (2015). Globalization and the transmission of social values: the case of tolerance. *Journal of Comparative Economics*, 43(2), pp. 371-389 [In English].
9. Çelik, Y., Erkan, H. (2010). Küreselleşme Kalkınma İlişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, pp. 183-196 [In Turkish].
10. The World's Largest 10 Economies in 2030. Retrieved from: <https://www.visualcapitalist.com/worlds-largest-10-economies-2030/> [In English].
11. Collins, A. (2018). Four Risks to the Global Economy for Sri Lanka. Retrieved from: <https://www.lki.lk/blog/four-risks-to-the-global-economy-for-sri-lanka-to-watch-in-2018/> [In English].
12. GDP (current US\$). (2019). Retrieved from: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> [In English].
13. Gilpin, R. (2018). The Challenge of Global Capitalism: The World Economy in the 21st Century. Princeton University Press [In English].
14. Smith, S., et al. (2006). Globalisation and its discontents. Brewer, Cambridge [In English].
15. Held, D. et al. (1999). *Global Transformations. Politics, Economics and Culture*. Stanford: Stanford University Press [In English].
16. Husain, I. (2000). Making Globalization Work For The Poor Case Study of Pakistan, Lahore: Lahore University of Management Sciences [In English].
17. Jing, D. (2017). The Deglobalization Crisis in the West and "Taming" Globalization. *Global Review*, 1, pp. 52-69 [In English].
18. Key Statistics and Trends in International Trade 2018, UNCTAD - Division on International Trade and Commodities. Retrieved from: un.org/publications [In English].
19. Kilic, C. (2015). Effects of Globalization on Economic Growth: Panel Data Analysis for Developing Countries. *Economic Insights – Trends and Challenges*, 1, pp. 1-11 [In English].
20. Mazzucato, M. (2018). The Value of Everything: Making and Taking in the Global Economy. Hachette UK [In English].
21. Meyer, K. (2017). International business in an era of anti-globalization. *Multinational Business Review*, 25(2), pp. 78-90 [In English].
22. Simsek, T., Aydin, H. (2017). The interaction between globalization, urbanization and economic development. *Economic Development: Global & Regional Studies. Global Studies*, 4, pp. 109-126 [In English].
23. Top 50 countries in the Globalization Index. (2019). Retrieved from: <https://www.statista.com/statistics/268168/globalization-index-by-country/#statisticContainer> [In English].

24. Trade (% of GDP). (2019). Retrieved from: <http://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS> [In English].
25. Trade helpdesk. Retrieved from: <http://trade.ec.europa.eu/tradehelp> [In English].
26. Trade map: trade statistics for international business development. Retrieved from: <https://www.trademap.org/In-dex.aspx> [In English].
27. Wiedmann, T., Lenzen, M. (2018). Environmental and social footprints of international trade. *Nature Geosci*, 11, pp. 314-321 [In English].
28. WTO: Trends in global trade 2018. (2018). Retrieved from: <https://safety4sea.com/wto-trends-in-global-trade-2018/> [In English].
29. World Economic Outlook: Global Manufacturing Downturn, Rising Trade Barriers. International Monetary Fund (2019). Washington, DC [In English].

Kutsmus N.M., Prokopchuk O.A., Usiuk T.V. Ukraine in the system of the global economy: trade aspect

The purpose of the article is to identify the tendencies of Ukraine's foreign trade development under the influence of global economy transformations.

Research methods. Consists of the following methods: analysis and synthesis, induction and deduction - to substantiate theoretical and methodological bases of international trade phenomenon in globalized business environment studying; historical and economic - to identify the benefits and threats of globalization accordingly to countries differentiation by level of development; synergetic - to reflect the progressive development of globalization process and the nature of its effects on the world and national economies; statistical and economic - to collect and process analytical data concerning dynamics and parameters of the world economic growth and international trade, in particular, to identify the role of Ukraine in international trade flows; scientific abstraction - to summarize research results and formulate conclusions of the study.

Research results. Economic nature of globalization is revealed. The tendencies of global economy development through its influence on national economic systems with different level of development are determined. Modern trends of international trade relations development as one of the determining factors of global economy transformation are investigated. Peculiarities of Ukraine's participation in export-import operations are analyzed.

Scientific novelty. The research of modern international trade relations with the participation of Ukraine in the conditions of transformations of the system of the global economy was further developed.

Practical significance. Research results develop a methodological basis for argumentation of proposals for strengthening Ukraine's position in the system of international trade relations and increase its resilience to current challenges of business environment under globalization. *Tabl.: 2. Figs.: 4. Refs.: 29.*

Keywords: global economy; globalization; transformation of global economy; economic development of countries; international trade; world market.

Kutsmus Nataliia Mykolaivna - doctor of economic sciences, associate professor (docent), associate professor (docent) of the department of international economic relations and European integration, Zhytomyr National Agroecological University (7, Staryi blvd., Zhytomyr)

E-mail: kutsmusn@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-9756-7019>

Prokopchuk Oksana Andriivna - candidate of economic sciences, associate professor (docent), associate professor (docent) of the department of international economic relations and European integration, Zhytomyr National Agroecological University (7, Staryi blvd., Zhytomyr)

E-mail: poliox@ukr.net

Usiuk Tetiana Viktorivna - candidate of economic sciences, associate professor (docent) of the department of international economic relations and European integration, Zhytomyr National Agroecological University (7, Staryi blvd., Zhytomyr)

E-mail: usjuktanja@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-1809-0502>

Куцмус Н.Н., Прокочук О.А., Усюк Т.В. Украина в системе глобальной экономики: торговый аспект

Цель статьи - определить тенденции развития внешней торговли Украины в контексте трансформаций в системе глобальной экономики.

Методика исследования Использованы методы: анализа и синтеза, индукции и дедукции - для обоснования теоретико-методологических основ изучения феномена международной торговли в условиях глобализированной бизнес-среды; историко-экономический - для идентификации преимуществ и угроз глобализации в условиях дифференциации стран по уровню экономического развития; синергетический - для отображения поступательного развития процесса глобализации и характера его влияния на мировую и национальные экономики; статистико-экономический - для сбора и обработки аналитических данных по динамике и параметрам экономического роста мира и международной торговли, в частности, идентификации роли Украины в международных торговых потоках; научной абстракции - для обобщения результатов и формулирования выводов исследования.

Результаты исследования. Раскрыта экономическая природа глобализации. Определены тенденции развития глобальной экономики из-за влияния на национальные экономические системы стран с разным уровнем развития. Исследованы современные тренды развития международных торговых отношений как одного из определяющих факторов трансформации глобальной экономики. Проанализированы особенности участия Украины в экспортно-импортных операциях.

Элементы научной новизны. Получили дальнейшее развитие исследования современных международных торговых отношений с участием Украины в условиях трансформаций системы глобальной экономики.

Практическая значимость. Результаты научного исследования составляют методологическую основу для разработки предложений по укреплению позиций Украины в системе международных торговых отношений и повышения устойчивости к современным вызовам углубления глобализированной бизнес-среды. Табл.: 2. Илл.: 4. Библиогр.: 29.

Ключевые слова: глобальная экономика; глобализация; трансформации глобальной экономики; экономическое развитие стран; международная торговля; мировой рынок.

Куцмус Наталия Николаевна - доктор экономических наук, доцент, доцент кафедры международных экономических отношений и европейской интеграции, Житомирский национальный агроэкологический университет (г. Житомир, Старый бульвар, 7)

E-mail: kutsmusn@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-9756-7019>

Прокопчук Оксана Андреевна - кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры международных экономических отношений и европейской интеграции, Житомирский национальный агроэкологический университет (г. Житомир, Старый бульвар, 7)

E-mail: poliox@ukr.net

Усюк Татьяна Викторовна - кандидат экономических наук, доцент кафедры международных экономических отношений и европейской интеграции, Житомирский национальный агроэкологический университет (г. Житомир, Старый бульвар, 7)

E-mail: usjuktanja@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-1809-0502>

Стаття надійшла до редакції 16.03.2020 р.

Фахове рецензування: 20.03.2020 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Куцмус Н. М., Прокопчук О. А., Усюк Т. В. Україна в системі глобальної економіки: торговельний аспект. *Економіка АПК*. 2020. № 4. С. 94 – 104. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202004094>

Kutsmus, N. M., Prokopchuk, O. A. @ Usiuk, T. V. (2020). Ukraine v systemi hlobalnoi ekonomiky: torhovelnyi aspekt [Ukraine in the system of the global economy: trade aspect]. *Ekonomika APK*, 4, pp. 94 – 104 [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202004094>

*

УДК 338.439.63:330.567.222

JEL Classification: Q17

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202004104>

Б.В. ДУХНИЦЬКИЙ, кандидат економічних наук

Тенденції споживання харчових продуктів у світі

Мета статті - визначити кількісні та якісні показники загального й індивідуального споживання основних груп продуктів харчування у світі, його регіонах і окремих країнах за останні десятиліття.

Методика дослідження. Використано методи: теоретичного узагальнення - для опису типових тенденцій на глобальному продовольчому ринку; аналізу і синтезу - для розгляду головних показників споживання продуктів харчування та узагальнення отриманих висновків; порівняльної оцінки - для зіставлення статистичних даних у динаміці та стосовно регіональних продовольчих ринків; історичний - для оцінки структурних змін у світовому споживанні; графічний і табличний - для оптимізації наведених у статті інформаційних і цифрових результатів.

Результати дослідження. Проаналізовано кількісні зміни споживання продуктів харчування з 1961-го по 2017 р. у світі та його географічних регіонах, розглянуто енергетичну цінність сучасного раціону типового мешканця планети з виділенням її складових рослинного і тваринного походження, наведено характеристику показників споживання в ключових країнах кожного географічного регіону, досліджено диференціацію витрат на органічну продукцію залежно від купівельної спроможності покупців, виконано порівняння узагальнених показників у світі з відповідними даними по Україні.

Елементи наукової новизни. Встановлено причини змін в індивідуальному споживанні визначених груп харчових продуктів та їх наслідки для функціонування глобального, регіональних та національних агропродовольчих ринків на сучасному етапі й у найближчій перспективі.

© Б.В. Духницький, 2020